

prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Noworól
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. Magdaleny Karczewicz-Lamparskiej pt. „Zmiany struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w Poznaniu w warunkach globalizacji”

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr inż. Magdaleny Karczewicz-Lamparskiej pt. „Zmiany struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w Poznaniu w warunkach globalizacji”, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Tomasza Kaczmarka na Wydziale Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej w Zakładzie Systemów Osadniczych i Zarządzania Terytorialnego, na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest to praca w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

W związku z tym, że (zgodnie z art. 179. 1. Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce), przewody doktorskie wszczęte i niezakończone przed dniem wejścia w życie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, są przeprowadzane na zasadach dotychczasowych, przedmiotem recenzji jest szczegółowa ocena czy rozprawa spełnia warunki określone w art. 13. ust. 1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z późn. zm., określanej dalej Ustawą). Wymogiem art. 13. ust. 1 Ustawy jest, by rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora, stanowiła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w art. 187. stawia praktycznie te same wymagania merytoryczne stanowiąc, że „rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej” i dalej wymagając by przedmiotem rozprawy doktorskiej było oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Recenzję napisano pod kątem cytowanych wymogów obu Ustaw.

Upředzając, zawartą poniżej, szczegółową analizę rozprawy doktorskiej mgr inż. Magdaleny Karczewicz-Lamparskiej (zwanej w tekście recenzji – Autorką, lub Doktorantką) recenzent formułuje opinię pozytywną, rekomendując dopuszczenie Autorki do dalszych kroków postępowania o nadanie stopnia doktora.

Charakterystyka dysertacji

Recenzowana praca obejmuje 216 stron, w tym: 206 stron tekstu właściwego oraz 10 stron załączników. Na pracę składają się: wstęp prezentujący cele, metodykę oraz zakres pracy, dwurodziałowa część teoretyczna, trzy rozdziały prezentujące badania własne Doktorantki, zakończenie prezentujące podsumowanie i postulaty badawcze, wreszcie – obszerny spis wielojęzycznej literatury. Wywód pogłębiony jest 22 tabelami, 72 rycinami oraz 26 fotografiami. Załączniki przybliżają szczegóły zastosowanych w dysertacji narzędzi badawczych.

Problematyka badawcza, tematyka i tytuł pracy

Problematyka badawcza pracy obejmuje zagadnienia związane z wpływem handlu na zagospodarowanie przestrzenne dużych miast. Autorka bada te procesy, zwracając szczególną uwagę na wpływ globalizacji, wyrażający się w aktywności międzynarodowych przedsiębiorstw i sieci handlowych. W konsekwencji tego, tradycyjne formy handlu zostały uzupełniane, a czasem – wypierane przez jego nowoczesne formaty (handel wielkopowierzchniowy i sieciowy, centra handlowo-usługowe kilku generacji). Autorka zauważa też, że procesy globalizacji są często czynnikiem rozwoju i modernizacji polskich przedsiębiorstw handlowych. Problematyka badawcza dysertacji obejmuje okres ok. 30 lat, to jest od transformacji społeczno-gospodarczej, która nastąpiła w Polsce w 1989 r., aż po rok 2022. W tym czasie faktycznie w polskim handlu nastąpiły radykalne zmiany odnoszące się zarówno do pojawienia się nowych formatów handlowych, jak i wpływu szczególnie międzynarodowych organizacji na strukturę przestrzenną miast. Doktorantka wskazuje dwie kluczowe siły sprawcze zmian w strukturze funkcjonalno-przestrzennej handlu, którymi są globalizacja handlu detalicznego oraz polityka przestrzenna wobec handlu wyrażona regulacjami krajowymi i lokalnymi. Badania szczegółowe / terenowe dotyczyły lat 2004, 2019 i 2022. Handel należy do działalności gospodarczych, które wpływają na codzienne funkcjonowanie większości mieszkańców miast i osiedli. W opinii recenzenta zrozumienie tego jak funkcjonuje branża handlowa, jak zmieniają się przyzwyczajenia ludzi, w jaki sposób zmienia się towarzysząca handlowi przestrzeń publiczna i niepubliczna – to problemy niezwykle istotne ze społecznego punktu widzenia. Przedmiot badań dysertacji jest bezpośrednio związany z nurtem badawczym geografii społeczno-ekonomicznej,

a ściślej geografią handlu. Należy też wstępnie podkreślić, że dysertacja w swojej części badawczej bardzo dobrze argumentuje autorskie wnioski.

Tytuł pracy: „Zmiany struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w Poznaniu w warunkach globalizacji” trafnie oddaje treść recenzowanej rozprawy.

Cel badawczy pracy

Doktorantka określa cel dysertacji jako „...identyfikacja zmian, jakie zaszły w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w dużym mieście (w Poznaniu) pod wpływem procesów globalizacji gospodarki, w szczególności globalizacji usług handlu detalicznego” przy koncentracji na aspektach zmian struktur funkcjonalnej oraz przestrzennej handlu.

Główny cel pracy został uzupełniony o 5 celów teoretycznych i 6 celów praktycznych. Cele teoretyczne przedstawiają zamysł Doktorantki pozwalający z jednej strony dokonać identyfikacji czynników zewnętrznych i wewnętrznych, a szczególnie tych, które są związane ze globalizacją. Autorka zakłada także zbadanie lokalnych uwarunkowań rozwoju handlu w Poznaniu, dążąc do określenia rozwiązań modelowych, w szczególności w odniesieniu do struktury funkcjonalno-przestrzennej działalności handlowej. Na uwagę zasługują liczne odwołania do aktualnej literatury naukowej. Cele empiryczne dysertacji koncentrują się na zamiarze identyfikacji faz rozwoju handlu detalicznego w Poznaniu pod wpływem procesów globalizacji oraz na identyfikacji struktury funkcjonalno-przestrzennej w określonych przedziałach czasowych. Doktorantka dąży do ujawnienia zmian jakie zaszły w poznańskim handlu, obserwując sytuacje w latach od 2004, 2019 do 2022. Poza sformułowaniem celów głównego i szczegółowych, Autorka formułuje również pytania badawcze, które mają ukierunkować postępowanie badawcze oraz pozwolić na uściślenie wyników badań.

W opinii recenzenta, ogólny cel pracy, cele szczegółowe oraz pytania badawcze są trafnie skonstruowane, a przy tym mają istotny walor poznawczy.

Zawartość merytoryczna pracy

Dysertację otwiera rozdział pt. „Wstęp” (25 stron), obejmujący pięć podrozdziałów: „Wprowadzenie”, „Cel i zakres pracy”, „Postępowanie badawcze i struktura pracy”, „Źródła i metody pracy” oraz „Przegląd literatury”. Rozdział jest bardzo dobrze skonstruowany i faktycznie wprowadza w problematykę badawczą, warstwę teleologiczną dysertacji oraz przedstawia syntetycznie opis podstaw wywodu naukowego. We „Wprowadzeniu” Doktorantka ogólnie opisuje problematykę badawczą pracy podkreślając, że „Handel detaliczny stał się ważnym elementem kształtującym przestrzeń polskich miast, gdzie tradycyjne formy handlu zaczęły być

uzupełniane a z czasem wypierane przez jego nowoczesne formaty...”. Autorka trafnie zaznacza, że praca stanowi „...autorskie podejście do zagadnienia struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego...”. Kolejny podrozdział „Cel i zakres pracy” formułuje problematykę badawczą dysertacji oraz jej warstwę teleologiczną (zarysowaną powyżej przez recenzenta). Można jedynie uzupełnić, że wywód Doktorantki zobrazowany jest dwoma przejrzystymi schematami. Podrozdział „Postępowanie badawcze i struktura pracy” prezentuje w schemacie i opisie cztery następujące po sobie etapy przygotowania dysertacji: eksplorację, eksplikację i operacjonalizację, analizę oraz syntezę. Sekwencja działań jest logiczna i przejrzysta, zapowiadając metodycznie prawidłowy i uzasadniony własnymi analizami proces wnioskowania. Podrozdział „Źródła i metody pracy” wymienia wykaz źródeł wtórnych i pierwotnych wykorzystanych przez Autorkę oraz przyjęte taksonomie odnoszące się do części badawczej, a obejmujące: systematykę wielkości sklepów, kategorie branżowe formatów handlowych. Doktorantka zamieszcza też, za Miejską Pracownią Urbanistyczną, wykaz i charakterystykę jednostek urbanistycznych wykorzystanych do badania struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu w Poznaniu w latach 2004, 2019 i 2022. Dalszy wywód opisuje metodykę badań, wymieniając przyjęte w dysertacji: metody analizy ilościowej wyników inwentaryzacji, metody statystyki opisowej, metody analizy przestrzennej i wpływów lokalnych, metody taksonomiczne oraz metody graficzne i kartograficzne. Każda z metod jest opisana pod kątem celowości zastosowania oraz sposobu wyliczenia odpowiednich wskaźników. To bardzo ważny podrozdział, wskazujący na świetną orientację Autorki w obszarze metodologii badawczej geografii społeczno-ekonomicznej. Kompetencje te dokumentuje także ostatni podrozdział części wstępnej, czyli „Przegląd literatury”. Doktorantka syntetycznie prezentuje stan badań, przy czym zagadnienia geograficzne uzupełnia o wiedzę z takich dyscyplin, jak: „ekonomika handlu, socjologia, psychologia zachowań społecznych, politologia czy nauki administracyjne”. Grupuje publikacje związane z działalnością handlową w sześć kategorii: „handel detaliczny jako działalność usługowa, procesy globalizacji handlu, struktura przestrzenno-funkcjonalna handlu w skali regionalnej i krajowej, struktura przestrzenno-funkcjonalna handlu w skali wielkomiejskiej, działalność handlowa w Poznaniu oraz literatura dotycząca polityki wobec handlu”, zestawiając tematycznie ogółem ok. 140 wybranych pozycji literatury przedmiotu. Należy podkreślić, że opisany powyżej rozdział, stanowiący około 12% właściwego tekstu dysertacji, bardzo dobrze przygotowuje czytelnika do zapoznania się z zawartością pracy, stanowiąc przy tym demonstrację wysokich kompetencji naukowych i poznawczych Autorki.

W rozdziale 2. dysertacji pt. „Handel detaliczny jako działalność miastotwórcza – podstawy teoretyczne i terminologiczne pracy” (28 stron), Doktorantka postawiła sobie cel, polegający na: usystematyzowaniu wykorzystywanych w pracy pojęć związanych z handlem detalicznym, klasyfikacji formatów handlowych oraz uporządkowaniu teorii lokalizacyjnych i modeli struktury przestrzenno-funkcjonalnej miast. Należy przyznać, że cel ten został osiągnięty. Autorka, na podstawie literatury, przedstawia i charakteryzuje: klasyfikację handlu detalicznego według form sprzedaży, typy centrów handlowo-usługowych według ich powierzchni i funkcji oraz typologię europejskich centrów handlowych. W dalszym wywodzie, w podrozdziale „Centralność i hierarchia usług handlowych w świetle teorii lokalizacyjnych”, prezentuje wiedzę teoretyczną, zarówno w ujęciu przeglądowo-historycznym, jak i w odniesieniu do aspektów praktycznych, takich jak czynniki lokalizacji działalności handlowej, czy też strategię lokalizacyjne sieci handlowych. Z perspektywy celu dysertacji niezwykle ciekawa jest, zamykająca opisywany rozdział, część wywodu stanowiąca przegląd modeli struktury przestrzenno-funkcjonalnej miast. Autorka nie tylko zarysowuje i porównuje wybrane modele, ale też wartościuje je pod kątem funkcjonowania miasta w bardziej zrównoważony sposób. Ta część rozdziału 2. posiada – pomimo charakteru przeglądowego – istotny walor poznawczy, związany z usystematyzowaniem wykorzystanej przez Doktorantkę wiedzy, zwłaszcza pod kątem handlu jako nieodłącznego elementu funkcjonowania współczesnych miast i aglomeracji.

Rozdział 3. dysertacji, zatytułowany „Globalizacja handlu detalicznego i jej implikacje terytorialne” (13 stron) porządkuje rozumienie przez doktorantkę trzech zagadnień. Po pierwsze dotyczy to pojęcia globalizacji, a w tym – globalizacji usług handlowych i cech działalności handlowej w gospodarce globalnej. Kolejno, przedmiotem rozważań są procesy związane z globalizacją działalności handlowej w ujęciach funkcjonalnym i przestrzennym. Wreszcie rozdział przedstawia rozwój handlu zglobalizowanego w Polsce, wskazując konkretne etapy rozwoju handlu, a przy tym rozwój formatów i sieci handlowych. Należy zauważyć, że wywód przedstawiony przez doktorantkę jest bardzo dobrze umocowany w przywoływanej, obszernej literaturze naukowej. Odwołując się do tejże literatury, Doktorantka przedstawia w ujęciu historycznym przemiany sektora handlowego w Polsce od 1945 r., z naciskiem na demonstrację znaczenia napływu kapitału zagranicznego i pojawienia się nowych formatów handlowych w strukturze przestrzennej miasta.

Rozdział 4. pt. „Czynniki rozwoju handlu detalicznego w Poznaniu” (32 strony) – to pierwsza część badań empirycznych Doktorantki. Opis czynników rozwoju handlu jest przeprowadzony w kontekście wpływu cywilizacyjnych procesów modernizacji i internacjonalizacji, przy uwzględnieniu regulacji tworzonych przez krajowe polityki: przestrzenną i fiskalną oraz polityki władz lokalnych. Autorka rozpatruje temat w czterech ujęciach: handlu detalicznego w Poznaniu przed fazą

internacjonalizacji, uwarunkowań prawnych i polityki miasta wobec handlu, napływu kapitału zagranicznego i rozwoju sieci handlowych, a także sytuacji handlu w okresie pandemii COVID-19. Każde z ujęć tematyki rozdziału jest opisane z wysoką szczegółowością, demonstrując aspekty historyczne (np. standardy nasycenia siecią handlową) jak i przestrzenne (np. rozmieszczenie obiektów handlowych o regulowanej powierzchni sprzedaży). Rzetelny opis historyczny kompleksowo przedstawia ewolucję handlu w Poznaniu, demonstrując zależności pomiędzy czynnikami cywilizacyjnymi, jak globalizacja i związane z nią nowe formaty handlu, a politykami publicznymi, wreszcie – „czarnym łabędziem”, którym okazała się pandemia COVID-19.

W kolejnym 5., rozdziale dysertacji pt. „Zmiany struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu w Poznaniu” (43 strony), Doktorantka dokonuje analizy porównawczej zmian w ujęciu jednostek urbanistycznych w latach 2004, 2019 i 2022. To najbardziej obszerny rozdział pracy, a przy tym demonstracja wysokich kompetencji badawczych Autorki. Zmiany analizowane są w kilku ujęciach, a to w odniesieniu do: liczby i struktury wielkościowej placówek handlowych, ich struktury branżowej, dostępności, rozmieszczenia i typologii. Rozdział zamyka propozycja modeli rozwoju i zmian struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w Poznaniu. Wszystkie ujęcia prezentowane są ilościowo w tabelach i wykresach oraz kartograficznie, dając czytelny obraz zmian struktury przestrzenno-funkcjonalnej poznańskiego handlu w latach 2004, 2019 i 2022. Odniesienie się recenzenta do przyjętych metod badawczych przedstawione zostanie w dalszej części niniejszej wypowiedzi. Rozdział zamyka syntetyczny autorski model rozwoju handlu detalicznego w mieście pod wpływem procesów globalizacji i liberalnej polityki przestrzennej oraz seria modeli zmian struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu w Poznaniu, opracowanych dla lat: 1990, 2004, 2019 i 2022. Autorka przekonująco argumentuje charakter i modelowe ujęcia struktury przestrzennej znaczących zmian poznańskiego handlu w badanym okresie, odnotowując, że „największe zmiany zaszły w śródmieściu oraz w jednostkach, gdzie zlokalizowane są centra handlowo-usługowe.”

W rozdziale 6. pt. „Współczesna struktura przestrzenno-funkcjonalna handlu w Poznaniu i perspektywy jej zmian” (24 strony) Doktorantka analizuje takie elementy, jak: struktura branżowa, stopień usieciowienia oraz dostępność małych sklepów i handlu dyskontowego, lokalizacje i dostępność hipermarketów, centrów handlowo-usługowych. Określa atrakcyjność centrów handlowych i rozmieszczenie nowych formatów handlowych, jak automaty paczkowe, butiki cyrkularne, czy showroomy. I znów, poszczególne części rozdziału ilustrowane są czytelnymi mapami, tabelami i wykresami, dając obraz zamysłu badawczego Autorki, a przy tym – wykorzystania zaawansowanych metod badawczych geografii społeczno-ekonomicznej.

Rozdział 7. dysertacji, zatytułowany „Zakończenie” (7 stron) obejmuje dwie części: „Podsumowanie” oraz „Postulaty badawcze”. W podsumowaniu, Doktorantka stwierdza, że udało jej się „zrealizować wszystkie zamierzone cele pracy oraz odpowiedzieć w sposób możliwie wiarygodny na postawione w niej pytania badawcze”. Przedstawia przy tym główne wnioski pracy. Z kolei, postulaty badawcze, Autorka porządkuje w trzech sferach: metodologicznej, ekonomicznej oraz zjawisk społeczno-kulturowych. Zauważa, że problemem badawczym wartym pogłębienia są też „zagadnienia wpływu działalności handlowej na pozostałe funkcje miasta ... oraz jego znaczenie jako ośrodka centralnego w krajowej, regionalnej i lokalnej sieci osadniczej”. Do zagadnień tych recenzent odniesie się w odpowiednich częściach niniejszej opinii.

Pracę uzupełniają: obszerny „Spis literatury” liczący: 292 pozycje naukowe (w tym 125, czyli 43% pozycji obcojęzycznych: 114 w języku angielskim, 7 w języku niemieckim, i po 2 we francuskim i słowackim), „Akty prawne” w liczbie 7 oraz „Strony internetowe” w liczbie 26. Ogółem – 325 odwołań.

Uzupełnieniem dysertacji jest Załącznik, który ilustruje procedurę pozyskiwania danych źródłowych.

Charakterystyka formalna pracy

W ogólnej ocenie recenzenta dysertacja jest poprawna z formalnego punktu widzenia. Autorka posługuje się poprawnym i rzeczowym stylem wyrażania myśli, opanowała też warsztat tworzenia dokumentu o charakterze naukowym (osadzenie w literaturze wniosków o charakterze kompilacyjnym, określanie źródeł cytowanych materiałów).

Praca jest bogato uczytelniona i ilustrowana: 22 tabelami, 72 rycinami, którymi są: mapy i kartogramy badanych zjawisk, schematy i wykresy oraz 26 fotografiami. Ogólnie, szczególnie kartogramy i schematy stanowią istotną część wywodu, a niekiedy jego podsumowanie w postaci autorskich modeli o istotnym wymiarze poznawczym.

W dysertacji można też znaleźć drobne niedostatki bądź błędy edycyjne, wśród których można wymienić:

- niekompletny Spis treści, pomijający Załącznik i Spis fotografii,
- niewyodrębnienie źródeł internetowych w Spisie literatury, co skutkuje brakiem konsekwencji w podawaniu daty dostępu,
- nieścisłość w podaniu ilości celów teoretycznych (3 czy 5?) na str. 10.,
- nieliczne literówki.

Wymienione uchybienia nie wpływają na ogólnie pozytywną ocenę formalną pracy.

Ocena dysertacji pod kątem wymogów ustawowych

Dysertacja jako oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Doktorantka niewątpliwie posiada szeroką wiedzę teoretyczną w zakresie opisywanej problematyki. Świadczy o tym choćby odwołanie się do ogółem 325 pozycji różnego typu źródeł wiedzy. Dysertacja jest bardzo dobrze osadzona w cytowanych publikacjach i materiałach źródłowych. Świadczą o tym w szczególności odniesienia do pozycji bibliograficznych z kluczowych dla dysertacji dyscyplin naukowych, w szczególności:

- ogólnie – geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej (m.in.: W. Christaller, T. Czyż, R. Domański, K. Dziewoński, W. Gaczek, A. Giddens, S. Griffiths, K. Heffner, W. Isard, T. Kaczmarek, P. Korcelli, A. Lösch, W. Maik, J. Parysek, F. Perroux, A. Predöhl, J. Zaucha), a w szczególności:
 - geografii handlu (m.in.: N. Alexander, B. Borusiak, S. L. Burt, N. M. Coe, J. Dawson, U. Kłosiewicz-Górecka, T. Kaczmarek, J. Mikołajczyk, A. Rochmińska, A. Tordjman, M. Twardzik, N. Wrigley);
- ekonomii (m.in.: J. Dunning, P. Kotler, P. R. Krugman);
- historii architektury i urbanistyki oraz geografii miast (m.in.: E. Howard, Le Corbusier, W. B. Meyer, C. Moreno, W. Ostrowski, F.L. Wright).

Można jednoznacznie stwierdzić, że praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Już samo objęcie badaniami okresu 2004 do 2022 r. jest przedsięwzięciem wyjątkowym w literaturze krajowej i zagranicznej. Podsumowując prowadzone analizy teoretyczne oraz część badawczą pracy, Doktorantka formułuje wiele ważnych zdaniami recenzenta spostrzeżeń. Zaznaczono to wstępnie w recenzji, charakteryzując dysertację. Warto odnieść się do zamieszczonych w podrozdziale „Podsumowanie” szeregu obserwacji, wykraczających poza powszechną wiedzę na temat współczesnego handlu. Zarówno część teoretyczna, jak i badania własne Autorki stanowią solidną podstawę dla potwierdzenia słuszności głównych wniosków dotyczących rozwoju funkcjonalno-przestrzennego handlu w Poznaniu. Wnioski te zamieszczone na stronach 172 i 173 dysertacji ująć można syntetycznie następująco. Napływ kapitału zagranicznego – międzynarodowych deweloperów i właścicieli sieci handlowych był i pozostaje przejawem globalizacji handlu detalicznego w Polsce. Proces ten natrafia na relatywnie słabą konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw handlowych, spośród których bardziej ren-

towne zostały we wczesnej fazie internacjonalizacji handlu przejęte przez agendy firm zagranicznych. Procesy te mogły zaistnieć w szczególności dzięki liberalnej polityce przestrzennej państwa i słabym wykorzystaniu w skali lokalnej instrumentów regulacyjnych dotyczących dużych obiektów handlowych. W konsekwencji, dysertacja szczegółowo dokumentuje dokonaną w ciągu około 20 lat transformację przestrzeni handlowej Poznania. Miasto, które po transformacji 1989 r. znajdowało się w tradycyjnej fazie handlu rozdrobnionego i skoncentrowanego w centrum, w dobie dzisiejszej stanowi przykład zaawansowanej fazy rozwoju handlu, o czym świadczą: istotny udział dużych firm, dynamiczna modernizacja i internacjonalizacja. Dzisiejszy handel Poznania cechuje integracja i koncentracja, wyrażające się w dominacji handlu nowoczesnego, przy spowolnieniu rozwoju sieci handlowych oraz braku nowych lokalizacji centrów handlowo-usługowych. Są to przejawy wystąpienia w Poznaniu fazy nasycenia obiektami handlu stacjonarnego. Warto też odnotować aktualny dynamiczny rozwój handlu elektronicznego przyspieszony w okresie pandemii COVID-19. Doktorantka przewiduje, że przyszłość poznańskiego handlu cechować będą: powstawanie nowych formatów np. centrów handlowych kolejnej generacji, sklepów o charakterze hybrydowym, sklepów autonomicznych czy też punktów odbioru związanych z obsługą handlu elektronicznego. Istotnym walorem autorskiego wywodu jest precyzyjne udokumentowanie powyższych wniosków oraz szczegółowe odpowiedzi na pytania badawcze. Dotyczy to każdego aspektu recenzowanej dysertacji, a więc opisu procesów zmian formatów handlowych, identyfikacji historycznych faz modernizacji, wskazania wpływu zmian prawnych na lokalizację sklepów, rozmieszczenia branż handlowych w mieście, wreszcie – analizy przestrzennej prowadzącej do formułowania modeli zmian struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu w Poznaniu. Recenzent uznaje za szczególnie interesujący poznawczo opis współczesnej struktury przestrzenno-funkcjonalna handlu w Poznaniu w kategoriach: usieciowienia handlu, ze wskazaniem roli sklepów typu convenience, dyskontów, super- i hipermarketów, przestrzennej obsługi handlu elektronicznego oraz centrów handlowych i zasięgów ich oddziaływania. Niezwykle ważna jest przy tym analiza dostępności pieszej i samochodowej poszczególnych formatów handlowych, co odpowiada współczesnym kategoriom społecznego postrzegania (tzw. 15-minutowego) miasta. W zakończeniu dysertacji Doktorantka formułuje postulaty badawcze, które w sferze metodycznej i ekonomicznej stanowią możliwe uszczegółowienie zagadnień poruszanych w dysertacji i mogą być podejmowane jako kontynuacja dotychczasowych badań.

Powyższe argumenty potwierdzają, że recenzowana dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Dysertacja jako demonstracja umiejętności samodzielnego prowadzenia przez Autora pracy naukowej

Należy podkreślić stwierdzić, że Autorka swobodnie porusza się w opisywanej w dysertacji problematyce badawczej i trafnie, na jej tle, artykułuje program badań własnych. Ma on – jak sama Doktorantka twierdzi – charakter funkcjonalistyczny i pozytywistyczny. Program ten jest rozbudowany i obejmuje szereg aktywności analitycznych, świadczących bardzo dobrze o kompetencjach Doktorantki w odniesieniu do wykorzystania danych pierwotnych i wtórnych. Podstawą wywodu jest wiedza teoretyczna Autorki, czemu poświęcono uwagę w poprzedniej części recenzji. Wiedza ta wynika z poznania literatury naukowej, raportów, opracowań analitycznych i planistycznych oraz aktów prawnych, ujętych w bardzo obszernym spisie źródeł. Potwierdzając kompetencje prowadzenia badań własnych warto przypomnieć zasygnalizowane w recenzji w opisie rozdziału 1. metody badawcze. Warto odnotować, że formułując te metody, Doktorantka odwołuje się do wielu autorów, mających w dorobku dokonania w obszarze metodologii badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej (m.in.: W.C. Black, T. Czyż, M. De Beule, B. Everitt, D. Gautschi, P. Haozhi, H. Hooper, D.L. Huff, R. Kalvo, P. Legendre, Y. Liang, K. Migdał-Najman, J. Mitríková, K. Mudza, F. Murtagh, K. Pan-Jin, G. Plichta, A. Sevtsuk, M. Sobczyk, W. Starzyńska, R. Suárez-Vega, J.H. Ward, M. Woźniak).

Autorka szeroko wykorzystuje pozyskane dane, raporty i internet, weryfikując pod względem poprawności dane z OpenStreetMap z informacjami zawartymi na stronach internetowych sieci handlowych. Stosuje przy tym zróżnicowane metody, a to:

- metody analizy ilościowej wyników inwentaryzacji placówek handlowych – przetworzenie zebranych danych z pojedynczych punktów do danych dla jednostek urbanistycznych z wykorzystaniem oprogramowania QGIS (dla agregacji jednostek) oraz oprogramowania Excel (dla przetwarzania danych);
- metody statystyki opisowej – określenie dostępności placówek handlowych oraz zależności między rozmieszczeniem sklepów i mieszkańców, przy określeniu wskaźnika gęstości sieci handlowej, ilorazu lokalizacji, korelacji rozmieszczenia placówek handlowych i ludności z zastosowaniem współczynnika korelacji rang Spearman'a;
- metody analizy przestrzennej i wpływów lokalnych – analiza dostępności za pomocą izochron czasowych z wykorzystaniem oprogramowania GIS i wtyczki Open Route Service (do analizy dostępności czasowej, zarówno pieszej jak i przy wykorzystaniu samochodu lub roweru), a także opracowując model Huff'a dla centrów

handlowych (probabilistyczny modelem ciężenia konsumentów do ośrodków handlowych na danym obszarze); także – określając potencjalne zasięgi oddziaływania każdej z galerii przy wykorzystaniu oprogramowania QGIS oraz ArcGIS;

- metody taksonomiczne – stworzenie typologii jednostek urbanistycznych metodą grupowania aglomeracyjnego Warda, która wykorzystuje analizę wariancji do oszacowania odległości między skupieniami;
- metody graficzne i kartograficzne – wykonanie schematów w programie graficznym CorelDraw, wykresów przy użyciu programu Excel, a map i kartogramów przy użyciu oprogramowania QGIS.

Nie powielając wywodu zawartego w dysertacji, recenzent uznaje trafność przyjętej metodyki badań, zarówno w odniesieniu do zakresu tematycznego oraz ram czasowych i przestrzennych rozprawy. Badania własne stanowią silną stroną recenzowanej dysertacji. Nie tylko uzasadniają wnioski z wywodu teoretycznego, ale także pozwalają formułować modelowe ujęcia struktur funkcjonalno-przestrzennych w różnych okresach rozwoju poznańskiego handlu. W tym sensie, w opinii recenzenta dysertacja demonstruje umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Autorkę pracy naukowej.

Uwagi krytyczne

Zdecydowanie pozytywny odbiór rozprawy mgr inż. Magdaleny Karczewicz-Lamparskiej nie zmienia faktu, że w trakcie lektury rodzą się pewne wątpliwości. Nie dotyczą one – ocenianej wysoko przez recenzenta – zawartości dysertacji, lecz wątków, których pojawienie się mogłoby pogłębić refleksję nad problematyką opisywaną i badaną w rozprawie.

Pierwszy wątek, chyba przeczuwany przez samą Doktorantkę, bezpośrednio nawiązuje do trzeciej grupy postulatów badawczych, sugerowanych w „Zakończeniu” dysertacji. Chodzi tu o postulat badań w sferze zjawisk społeczno-kulturowych, związanych z handlem. Autorka rozprawy proponuje badanie funkcji społecznych (kulturotwórczych) przestrzeni handlowych, badanie preferencji zakupowych, szczególnie w wyniku rozwoju handlu elektronicznego i jego wpływu na zmiany w zachowaniach społeczeństwa konsumpcyjnego oraz badanie zmian demograficznych i społecznych, związanych ze starzeniem się społeczeństw, a w konsekwencji kurczeniem się bazy konsumentów zwłaszcza w wyludniających się dzielnicach. Recenzent nie widzi uzasadnienia dla potraktowania tego tematu jako odrębnego w stosunku do treści dysertacji. Wniknięcie w przyczyny zachowań społecznych, które powodują zainteresowanie nowymi formatami handlu mogłoby lepiej ilustrować procesy opisane w dysertacji. Rodzą się pytania: o przyczyny niskiej konkurencyjności oferty krajowych kupców, a z drugiej strony –

o pojawiające się aktualnie trendy np. sferze slow food. Co powoduje, że tak ograniczone jest oddziaływanie tzw. „targów pietruszkowych”, a galerie/centra handlowe są magnesem dla tysięcy klientów? Czy to tylko efekt korzyści aglomeracji (lokalizacji i urbanizacji)?

Kolejny wątek, który mógłby być szerzej opracowany dotyczy niewystarczającej uwagi Doktorantki dla nowego typu przestrzeni publicznych, oferowanych przez nowe formy prowadzenia działalności handlowej. Każdy z opisywanych szczegółowo nowych formatów oferuje pewien typ przestrzeni, którego wymiar urbanistyczny i architektoniczny ma znaczenie dla atrakcyjności korzystania z przestrzeni handlowej, jako jednej z form funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie. Wiąże się to w szczególności z – wynikającą z kryzysu klimatycznego – koniecznością wprowadzenia zieleni i przestrzeni biologicznie czynnych do przestrzeni publicznych miast. Relacja centrum handlowe a strefa zieleni / rekreacji nie została poruszona w dysertacji a byłoby to bardzo interesujące, właśnie na przykładzie Poznania.

Wymienione uwagi krytyczne nie podważają wykazanej wcześniej w recenzji jednoznacznie pozytywnej oceny dysertacji.

Wniosek końcowy

W podsumowaniu należy stwierdzić, że w opinii recenzenta rozprawa doktorska mgr inż. Magdaleny Karczewicz-Lamparskiej pt. „Zmiany struktury przestrzenno-funkcjonalnej handlu detalicznego w Poznaniu w warunkach globalizacji”, napisana na Wydziale Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej pod kierunkiem prof. dra hab. Tomasza Kaczmarka, prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wyczerpane są zatem odpowiednie wymagania ustawowe. W opinii piszącego umożliwia to nadanie mgr inż. Magdalenie Karczewicz-Lamparskiej stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, a Doktorantka może być dopuszczona do dalszych kroków postępowania o nadanie tego stopnia.

Kraków, 17 września 2023 r.